

פרויקט קהילתי

אפריקאים (סודנים ואריתראים) בקרית שמונה-

תמונת מצב ומבט לעתיד

מסמך מאגד - מיפוי

שם הפרויקט: "כי גרים היינו בארץ מצריים"

זמן הפרויקט: נובמבר 2014 - יוני 2015

מלווה הפרויקט: עו"ס קהילתי גל פלדמן

שם וכתובת של הגוף האחראי: המחלקה לשירותים חברתיים קריית שמונה

כתבו: נועה קוטלר noakot@gmail.com ואבישי יהושע בן זאב avis304@gmail.com

תוכן עניינים

2.....	הקדמה
2.....	רקע.....
3.....	מיפוי הסוגיה בקריית שמונה
3.....	התמקדות בקהילת קריית שמונה
4.....	ניתוח תוצאות השאלון- 'קולות התושבים'
8.....	המלצתנו לדרכי התערבות עתידיים

הקדמה

מסמך זה מאגד את עבודת המיפוי שנעשתה בנוגע לסוגיית האפריקאים (סודנים ואריתראים), בקריית שמונה. עבודת מיפוי זו נעשתה כחלק מפרויקט קהילתי בחוג לעבודה סוציאלית, במכללת תל-חי. מסמך זה כולל בתוכו את הרקע והרציונל לפרויקט, הצגת העמדות של התושבים בקריית שמונה ביחס לסוגיה וכן המלצתנו להתערבות עתידית. נציין כי כל הכתוב במסמך מבוסס על נקודת מבטנו האישית ועל הידע שצברנו בלמידה אודות הסוגיה, על מישוריה השונים. לשאלות, הבהרות והרחבה אתם מוזמנים לפנות אלינו, אבישי יהושע בן זאב ונועה קוטר.

רקע

מאז ראשית שנות האלפיים נעקרו מבתיהם עשרות מיליוני בני אדם, בעיקר באפריקה ובאסיה. רבים מהם פנו לחפש לעצמם עתיד טוב יותר בארצות "הצפון". הללו נחלקים לשתי קבוצות עיקריות: פליטים הזכאים לזכויות המפורטות באמנות האו"ם ומהגרי עבודה שאינם נרדפים, אלו הם מהגרים בלתי חוקיים. עשרות אלפי פליטים ומהגרי עבודה מאפריקה הגיעו גם לישראל. אלו הם אנשים שנמלטו מחיים בתנאים קשים, חלקם נמלטו מרדיפות, ממלחמות ומעינויים. עם זאת, אין ביכולתה של ישראל לפתור בכוחות עצמה בעיה גלובאלית בסדר גודל כזה. באשר לסוגיית הזרים בישראל, אין מדיניות ממשלתית מוגדרת ומוסכמת באשר למתן הגנה לפליטים הזקוקים למקלט, כמו גם על תנאי המחייבה והזכויות לאוכלוסיה זו. לצד זאת, אין מדיניות או פתרון למצוקת תושבי דרום תל אביב ואזורים בהם יש ריכוז גבוה של שוהים אפריקאים אשר משפיעים על הצביון והאיזון הקיים. רבים מתושבים אלה מעידים על חוסר שקט וביטחון וחשים 'מוזנחים' על ידי קובעי המדיניות בעירם ובמדינתם¹.

ב-2011, הגיעו לקריית שמונה כמה עשרות של אפריקאים, אריתראים וסודנים, במטרה מרכזית למצוא עבודה. כולם גברים בגילאים 20-35, רובם מתגוררים בדירות שכורות וישנם בודדים המתגוררים במבנים נטושים בעיר. על מנת לזהות את אופייה המקומי של התופעה, השפעתה על התושבים בקריית שמונה ועל האפריקאים השוהים בעיר, החלטנו שאת התנסותנו בעבודה קהילתית במסגרת הלימודים, נקדיש לאבחון מצב זה.

בחודשים האחרונים התחלנו בתהליך האבחון שמטרתו הייתה לאסוף מידע אודות המצב מגורמים שונים בעיר, וביצוע ביקורים בנקודות אסטרטגיות בהן יש ריכוז גבוה יחסית של אפריקאים. תהליך

¹ מסמך עקרונות בסיס להתייחסות לסוגיית הזרים בישראל 'הקונצנזוס הישראלי'
<http://www.combatgenocide.org/il/wp-content/uploads/2014/09/Coalition-for-resolution-for-refugees-in-IL.pdf>

המיפוי ואיסוף המידע היה צעד ראשון בהבנת היקף התופעה ומאפייניה, המדיניות הקיימת בנושא וזיהוי של 'מוקדי חיכוך', משמע אינטראקציות בעייתיות בין תושבי העיר לאפריקאים.

מיפוי הסוגיה בקריית שמונה

תהליך המיפוי הראשוני התייחס לשתי קבוצות האוכלוסייה; תושבי קריית שמונה והאפריקאים המתגוררים בעיר. באופן מתומצת, מתוך שיחות שקיימנו עם מספר גורמים בעיר מצאנו כי- מבחינת העירייה, לא קיימת מדיניות מוגדרת בנושא ("המדיניות היא היעדר מדיניות"). אין התייחסות לתופעה באופן ספציפי והגישה הכללית היא "להשאיר את הנושא מתחת לרדאר", זאת מכיוון שממדי התופעה מצומצמים ואין מוקדי חיכוך בולטים. מנתונים שאספנו מהמשטרה, נמצא כי ישנן תלונות על גניבות, הטרדות מיניות וקטטות בין האפריקאים לבין עצמם, וכי מדיניותם היא להתייחס לכל מקרה לגופו, אותו היחס כמו לכל תושב בעיר. מתחום הנוער, מנהלת פרויקט 'הפוך על הפוך' בעיר, העלתה כי יש חיבור שלילי בין מספר נערים לאפריקאים, סביב אלכוהול, סיגריות ושוטטות.

ניתן לראות, כי בשלהי 2012 התפרסמו גל כתבות בעיתונות המקומית, בהן האפריקאים הסתמנו כמטרד ואף קמה עצומה של הורים מודאגים מהמצב. באותה תקופה הייתה התעוררות ארצית באשר להשפעות האפריקאים ("סרטן בגוף של כולנו" לדברי ח"כ מירי רגב בהפגנה בדרום תל אביב). לאור זאת, אנו משערים כי השיח הארצי והעלאת המודעות למצבם של השכונות בתל אביב, מעורר ומשפיע על ההתייחסות של תושבי קריית שמונה כלפי סוגיה זו.

באשר לניסיונותינו להבנת מצבם של האפריקאים, ביצענו סיורים במקומות מפגש שלהם בעיר, ביקרנו בדירה בה הם מתגוררים ובמבנים נטושים. מגבלות השפה הקשו על התקשורת, אך באופן כללי תיארו אינטראקציה מועטה עם תושבי העיר ויחס סביר מהם. האפריקאים העידו כי רצונם העיקרי הוא להתפרנס בישראל, "לחיות בשקט" וכן הביעו מצוקה באשר למצב במדינת המקור שלהם.

התמקדות בקהילת קריית שמונה- הגדרת המצב על ידי הקהילה

הוחלט כי בשלב זה של הפרויקט אנו נתמקד בהשפעת הסוגיה על התושבים בקריית שמונה. כיום ישנם מעל 50 אפריקאים גברים, אשר יש להם אפשרות לגור ולעבוד בעיר, אך אין להם זכויות אזרחיות בתוקף. מצב זה יוצר בלבול בקרב תושבים באשר להימצאותם, כיוון שאין מדיניות ברורה או התייחסות לנושא. כמו כן, גורמים בעיר מכירים שהתופעה נפיצה במידה מסוימת וכי הימצאותם של האפריקאים לא תיעלם בשנים הקרובות ("אין יותר קבוע מהזמני").

כשלב ראשון החלטנו להגדיר את הסוגיה מנקודת מבטם של התושבים בקריית שמונה, על ידי מילוי שאלון בנושא, אשר התבסס על שאלונים דומים שנכתבו בנושא. מטרתנו הייתה ללמוד על היחס של התושבים כלפי הסוגיה, לאתר אם ישנה קבוצה באוכלוסייה הבאה באינטראקציה משמעותית באופן יחסי עם האפריקאים. השאלון כלל מילוי פרטים כלליים על המשיבים (גיל, שכונת מגורים, רמת דתיות) וכן שלושה חלקים מרכזיים- 1. שאלות ידע כללי על הנושא. 2. היגדים שמבטאים הסכמה על רצף (5-1). 3. שאלות פתוחות על אינטראקציות סביב הנושא, צורך בהגדרת מדיניות עירונית, דעות וחוויות אישיות. בחודשיים האחרונים לפרויקט התמקדנו בהפצת השאלון וניתוח ממצאיו. מעל לחמישים שאלונים הופצו לקהל מגוון קרי תושבי השכונות השונות, בעלי עסקים, קבוצות גיל שונות. מניתוח של השאלונים ומתוך השיח שהתאפשר בעת מילוי השאלון עם העונים, עלו מספר נקודות בכל הנוגע להימצאותם של האפריקאים בקריית שמונה, כפי שיפורט בחלק הבא.

ניתוח ממצאי השאלון – 'קולות התושבים'

ראשית נציין שהתמונה שעלתה מהשאלונים הינה מרוכבת ולא נהירה דיה, זאת כיוון שבמרבית ההיגדים מרבים המשיבים מיקמו את עצמם באמצע (בין מסכים ללא מסכים). כמו כן, מרבית השאלונים נעשו תוך הקראת השאלות ומתוך כך התפתח שיח רחב יותר סביב הנושא. בחלק הבא ננסה להביא את הנקודות המרכזיות שעלו מניתוח השאלונים, בתוספת לניתוח תכני השיח שהתפתח בשטח כאמור- 1. חלקו הראשון של השאלון, בא לבדוק את ההכרות עם מצבם של האפריקאים הנמצאים בישראל. נקודה מרכזית שביקשנו לבדוק הינה כמה להערכתם אפריקאים נמצאים בעיר. 60% ענו שיש מעל 100 אפריקאים 30% ענו שיש יותר מ 500 ורק 10% ענו שיש מתחת ל 100 אריתראים וסודנים בעיר. מנתון זה ניתן לראות כי תושבי העיר משערים ששוהים אפריקאים בק"ש מעל למצב הקיים. מנתונים שהצלבנו (רישום כלשהו אינו קיים), קיימים בין 50-70 בעיר. 18 מתוכם הינם אפריקאים מחוץ השנהב, אשר לומדים במכללת תל-חי בפרויקט ייחודי במשך שנה.

לשאלה מהי הסיבה העיקרית בגינה מגיעים האפריקאים לקריית שמונה, 55% ענו כי הסיבה היא הסכנה שנסקפת לחייהם בארץ מוצאם. 35% ענו בכדי למצוא עבודה ו 10% ענו בכדי לשפר את רמת חייהם ולחיות במדינה מתקדמת. נתונים אלו מצביעים שישנה הכרה כלשהי בנסיבות המביאות את האפריקאים למדינת ישראל.

לשאלה מדוע מדינת ישראל איננה מגרשת אותם מרבית העונים הצביעו על החוסר במדיניות ברורה בנושא כסיבה העיקרית. חלקם החזיקו בדעה שזאת משום שמדינת ישראל מכירה בהם "פליטים הומניטריים" בשל סכנה לחייהם. מעט הדגישו שהם חשובים לשוק העבודה ולכן המדינה משאירה אותם

בשטחה. ממסמכים שמצאנו, מדינת ישראל אינה 'מגרשת' את האפריקאים כיוון שאלה שהגיעו לארץ מוגדרים כפליטים (כל עוד לא נבדק מעמדם), כיוון שברחו מאזורי מלחמה או אזורי סכנה והפרות זכויות אדם קשות. באריתראה למשל יש מציאות של כליאה, חטיפה, עינויים, שירות צבאי לא מוגבל בזמן, אונס, העבדת ילדים ועוד. בסודן יש רדיפה על רקע אתני ולבית הדין הבינ"ל בהאג הוגשו כתבי אישום בפשעים נגד האנושות וברצח עם נגד נשיא סודן. לאפריקאים "הגנה קבוצתית" בשל היותם פליטים הומניטאריים (על פי אמנת האו"ם), ועל כן מדינת ישראל אינה יכולה לגרש אותם. המצב כיום הוא שמדינת ישראל ממעטת לבדוק את המעמד של כל אחד מהם ועל ידי כך נמנעת ממתן זכויות לאלה שיוכרו כפליטים, וגירוש אלה שהגיעו לכאן באופן לא חוקי כדי למצוא עבודה (ולא נשקפת להם סכנה במולדתם).

2. החלק השני של השאלון היה בנוי מהיגדים המשקפים עמדות. המשיבים נשאלו על הסכמתם או אי הסכמתם עם הכתוב בהיגד, באשר לסוגיה הכללית בארץ ובקריית שמונה בפרט. שני היגדים בולטים, בהם הייתה הסכמה רבה בו בעת (ז"א המשיב הסכים על שניהם) היו "יש להרחיק את כל הסודנים והאריתראים מהמדינה" וההיגד "סודנים ואריתראים הם אנשים ככל האדם ולא מזיקים במיוחד". ניתן לשער, כי הלך הרוח הכללי שעולה מההיגדים הוא שישנם הרואים בסוגיה זו 'עולי' על המדינה וכמייצרת השפעות לא רצויות, אך עם זאת רואים בהימצאותם מצב קיים ואנושי. ייתכן שהמפגש של התושבים עם האפריקאים בקריית שמונה מביא לתפיסה כי "אינם מזיקים במיוחד", אך ישנה מודעות למצב הנפיץ במדינה בכללותה בקשר לסוגיה וחשש כלפי העתיד.

נקודה מעניינת נוספת שעלתה הינה בהיגד "סודנים ואריתראים מעלים את אחוז הפשיעה בקריית שמונה", עליו חלק גדול מהעונים לא הסכימו, ובהיגד "אין מספיק מודעות לבעיה שיוצרים הסודנים אריתראים בקריית שמונה" רב הנשאלים הסכימו. נתון זה יכול להצביע על תפיסת הסוגיה בעיר כ"בעיה" שאין לה התייחסות במישור הכללי, אך עם זאת, סוברים כי אינם גורמים לפשיעה בעיר ברמה יוצאת דופן. לעניין זה יכולות להיות מספר הסברים. לדעתנו האישית, בדומה לנכתב מעלה, העניין נובע מחשש מוכלל על האפריקאים (לאור המצב בשכונות דרום תל אביב ולאירועים המפורסמים בתקשורת), אך ייתכן ולתושבים ישנה תחושה כי המצב בתל אביב לא בהכרח תואם את המצב בקריית שמונה. כמו כן, ייתכן שהגדרת המצב כ"בעיה" נובע מהסברים נוספים (שלא קשורים לפשיעה שלהם), אשר אין לנו מספיק מידע עליהם.

3. בחלקו השלישי של השאלון, בקשנו לבדוק את קולות התושבים, על ידי הבעה בכתב וכן תוספות שהוכתבו לנו. להלן נקודות מרכזיות:

את הלך הרוח בקרית שמונה בכל הקשור להימצאותם של האפריקאים, ניתן לחלק לכמה קולות מרכזיים בניהם קולות של פחד ודאגה כלפי העתיד, קולות של חוסר ידע וריחוק מהזר, קולות של הבנה או 'חיה ותן לחיות'.

חלק גדול מהתושבים בהם נשים וגברים, נערים ונערות, הורים לילדים ונערים הביעו חשש ופחד מהימצאותם של האפריקאים בקרית שמונה. אמירות כמו "הם לא צפויים ואנחנו לא מבינים את השפה והמנטאליות שלהם", "החיבור שלהם עם הנוער מפחיד", "יש לי בנות נערות וזה מפחיד אותי שהם פה" "הם משועממים חסרי כל- אין להם מה להפסיד", "ניכר כי אינם יודעים לשתות ועשויים להגיע לוויכוחים קולניים בניהם. קושי אובייקטיבי ביצירת קשר עם נשים אף הוא יוצר מתח", "משתכרים ומשוטטים- מתכוון לעבירות אלימות, רכוש ומין". "קצת מפחיד אותי ללכת לבד בגלל התקלות בהם", הם רק חלק קטן מהקולות שעלו. יש לציין שחלקם ציינו שלא באו באינטראקציה כלל עם האפריקאים או חוו איזשהו פגיעה מצדם, אך עם זאת החשש והפחד קיימים.

את האמירות כמו "אין לי מושג למה הם פה ומה הם עושים פה", "אני לא מרוצה שהם מסתובבים לי פה, לא הייתי רוצה להיתקל בהם. אבל תכלס הם לא מפריעים לי", "היה לי קשה לדעת שהם חותכים לי סלט בבית קפה שאני יושבת בו, קצת מגעיל.. עכשיו יותר התרגלתי", "זו מדינת היהודים, אין להם מקום פה", ניתן לייחס לחוסר היכרות, ריחוק וניכור כלפי השונה.

נוסף לאלה, עלו תובנות וגם קולות חיוביים כלפי האפריקאים והאינטראקציה עמם- "מה שקורה בתל אביב גורם לך לפחד פה.. למרות שזה לא בהכרח המצב", "כלקוחות בבית קפה שאני עובד בו, רובם נחמדים מאוד", "הייתה לנו ישיבה איתם בהר הצופים.. הם סיפרו לנו עליהם, על העבודה שלהם ועל זה שמכלילים ותופסים אותם כ'אנסיים'. הגזענות הוטמעה בנו.. זה אנשים בסה"כ מסכנים", "היו כאלה שעבדו בק"ש, הייתי דואג להם מעט עם מזון, ביגוד וסידורים. רובם אנשים טובים וחיוביים".

בשאלה שבדקה האם הייתה לך אינטראקציה עם האפריקאים בעיר, רבים השיבו בשלילה. משיבים אחרים ספרו או כתבו על מקרים מעוררי חשש כגון "ראיתי בן אדם סודני נכנס למינימרקט מור והפעיל אלימות כלפי המוכר", "הם גנבו לחברה שלי שרשרת מזהב", "קרה מקרה פה בעיר שניסו לתקוף אישה. עד היום היא בחרדות. הגישו תלונה במשטרה ועצרו אותנו", "הייתי בפיצוציה בעיר, עברו שני סודנים שתויים מאלכוהול וחיפשו לריב עם כל מה שזז", הם היו סכנה לסובבים במקום. לא התערבתי כדי לא להיות בסיטואציה לא נעימה", "היה מקרה של אונס שנה שעברה" על העדות האחרונה לא הצלחנו לדלות עוד פרטים.

בשאלה האם צריך לעשות משהו בנידון ברמה העירונית ומי אחראי לכך, הרב המוחלט טען כי האחראיות בנידון צריכה להיות ברמה המדינית של הממשלה, וחלק גדול ציין כי גם אחראיותה של עיריית

קריית שמונה להתייחס לסוגיה. הקולות המרכזיים שעלו בשאלה הינם: "חוסר המדיניות הכללית יכולה ליצור בעיה גם לנו וגם להם עצמם..." , "שיעשו עם זה משהו לפני שיקרה אסון! גם ברמה המדינית וגם ברמה העירונית, שלא יהיה מאוחר", , "יש לדאוג לעניי עירך ורק לאחר מכן לבחון קליטת מסתננים ומהגרים למיניהם", "אם מחליטים לטפל בבעיה בעיר, צריך לעשות זאת באופן נקודתי ולא לעשות הכללה. באותו אופן יכולה להיות בעיה עם אזרחים שחיים בינינו", "אם הם כבר עובדים כאן אז לתת להם את הזכויות, הם לא חמורים", "מדינת ישראל אינה מדינה שיכולה לקלוט את כל המסכנים שבעולם..ראשי הערים צריכים לדאוג להחזיר אותם למולדתם", "אני הייתי לקוחות אוטובוס, ממלאת אותו בהם ושמה אותם בצפון תל אביב, או מול הכנסת, שיעשה רעש. זה בזיון. יחד עם זה.. הם בני אדם, צריך לתת להם לחיות". כפי שניתן לראות, הקולות מגוונים אך מצביעים כי הנושא מעלה תהיות אצל התושבים ומאמירותיהם עולה כי חשוב לתת את הדעת בעניין, גם ברמה העירונית.

כפי שצינו קודם, העברת השאלונים בהרבה מקרים הביאה אותנו לישיבה משותפת עם המשיבים, הקראת השאלות, חשיפה לאינפורמציה ולשיח שמתפתח בין האנשים. שיח זה במספר מקרים ביטא לתחושותינו 'שיח אחר על האחר', כפי שיוצג בדוגמאות הבאות: שיח שהתנהל בין שתי צעירות שראיינו -
נ': "מפחיד אותי ללכת לבד בלילה בגלל התקלות בהם. הם משתכרים... אני יודעת שנערות מפחדות ויש הורים שאומרים להם לא ללכת לבד בגלל זה"

א' בתגובה: "אבל באתה המידה גם רוסי שיכור יכול להיות מפחיד בלילה, והוא יהודי!"
ב': "אולי.. נכון.. מה שקורה בתל אביב גורם לך לפחד פה. למרות שזה בלי להכיר אותם. אולי המצב פה שונה".
שיח נוסף שהתקיים ביים שתי נשים תושבות העיר:

ג': "הרבה רוסיים שעבדו בקניון בניקיון- פיטרו אותם והעסיקו סודנים ואריתראים. בגלל השכר הנמוך"
ד' בתגובה: לא לוקחים עבודות! אנשים לא מוכנים לעבוד בעבודות האלה. גם האחייך שלך בארה"ב עובד בהובלות, מכירות. לוקח עבודה לאמריקאים? אז אנחנו עושים אותו דבר. יש עליהם סטיגמה, כמו שעשו עם האתיופים!"
ג': "את האתיופים הביאו לכן במבצע משה ושלמה. האריתראים פלשו לפה. ירסו את הנוער שלנו. בואי נראה שיגורו איתך בבלוק!"
ד': "אין לי בעיה. תאמיני לי הלכתי עם סלים מהשוק והם באו ועזרו לי. הם גם בנו לי את הסוכה בחג! כשאף שכן לא בא לעזור!"

השיחות הללו כללו מרכיבים של פחד ותסכול, לצד אמפתיה ותובנות. התושבים אתגרו עמדות אחד של השני והרחיבו את ההתבוננות על המצב. שיח מורכב וחשוב שהיה מעבר למילוי ה'טכני' של השאלון עצמו.

המלצתנו לדרכי התערבות עתידיים

לאור ממצאי השאלון ועבודת המיפוי, ישנם מספר כיוונים שאנו רואים כאפשריים להמשך הפרויקט:

1. המשך בירור הצרכים והיחס למצב עם התושבים בק"ש, תוך התמקדות בנוער של העיר. מממצאי השאלון לא אותרה קבוצה באוכלוסיה שיש לפתח עבורה מענה בבהילות. יחד עם זאת, חלק מהתושבים הצביעו על חיבור בעייתי ודאגה כלפי בני הנוער הבאים באינטראקציה שלילית עם האפריקאים, וכי ראוי להתייחס אל קבוצה זו באופן כלשהו. הרחבת המענה על השאלונים בקרב הנוער, קיום תצפיות ושיח אקראי, יועילו בתכנון התערבות מתאימה בקרב קבוצה זו. אפשרויות- שיתוף פעולה עם שוטר מיחידת הנוער במשטרה להתייחסות ספציפית, התערבות מניעתית בקרב הנוער ועוד.

2. **בירור הצרכים של אוכלוסיית האפריקאים**- יצירת הקשר ובירור צרכים שיש לפעול במימושם (תנאי מגורים, פנאי ועוד). הנחתנו היא שבאם נפעל בצלם אנוש, נדאג לצרכיהם הבסיסיים ונתפוס אותם כקבוצה שיש להתייחס אליה, בהתאמה אלה יפחיתו באינטראקציה שלילית עם התושבים. אפשרויות- הזמנה לפגישה של האפריקאים עם מתרגם, עבודת סגור ומיצוי זכויות.

3. **הכרות עם ה'זר שבתוכנו'**- מממצאי השאלון נוכחנו לראות שקיים חוסר ידע לגבי סוגיית האפריקאים (סיבות ההגעה השונות, המדיניות הקיימת). ייתכן שחוסר ההכרות מגביר תחושות כמו פחד, ריחוק ודמוניזציה כלפי הזר. הקניית ידע על הסוגיה הכללית והספציפית בכוחה להפחית תחושות מאין אלה. אפשרויות- יום עיון (ניתן להיעזר ב"ועד למאבק ברצח עם" המעביר פעילויות בנושא), במסגרת התכנית "אקדמיה בכיכר", מפגש משותף של האפריקאים עם שכנים סטודנטים וכו'.

בהמשך לכיוון האחרון שהוצע-

4. **התייחסות ל'גזענות' כסוגיית על-** הפצת השאלונים נעשתה בזמן המחאה של בני העדה האתיופית ביוני האחרון. שאלות על 'גזענות' ו'הכרת האחר' היו רלוונטיות מתמיד. כמה קולות מהשטח מצאו חיבור לסוגיה והעידו כי בעיית הגזענות בולטת מאוד בק"ש, כלפי כל מי שהוא לא בצבע עורך או בן עדתך. פרויקט בבתי ספר בנושא 'גזענות', בתכנית "אקדמיה בכיכר" או כל דרך יצירתית אחרת, יכולה להוות דרך ראויה ורלוונטית להמשך הפרויקט.